

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ ΚΑΙ Η ΑΡΧΗ ΑΥΤΗΣ.

Ἄπας ὁ χριστιανικὸς κόσμος, εἰς οἰονδήποτε καὶ ἀνέκη δόγμα, ἄγει τὴν 25 δεκεμβρίου τῶν Χριστουγέννων τὴν εορτήν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ εορτὴ αὕτη παρίσταται πῶς ὄψιμος, ἀναφανισμένη μόλις περὶ τὰ μέσα τῆς τετάρτης ἐκατονταετηρίδος. Πολλῶν πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ὑπῆρχον αἱ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς εορταί, περὶ τῆς βραδείας δὲ καθιερώσεως τῆς τῶν Χριστουγέννων εορτῆς ὑπάρχουσι δευτερεύοντες λόγοι, ὑπάρχει δὲ καὶ εἰς ὁ κύριος λόγος.

Ἐν πρώτοις τὸ σπουδαῖον τοῖς χριστιανοῖς ἦτο ὁ λόγος καὶ ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ παιδικὴ καὶ ἡ νεανικὴ αὐτοῦ ἡλικία περιεγράφετο συντόμως ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ σχετικὴν κατεῖχε θέσιν ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς διατριβαῖς τῶν πρώτων αἰώνων· αἱ δὲ φαντασιώδεις διηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ διετέλουν ἐκτὸς τοῦ μεγάλου ρεύματος τῆς χριστιανικῆς ιδέας, διότι πρὸ παντός ἀπησχολεῖτο ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ πηγάζουσιν οἱ τύποι τῆς χριστιανισμοῦ, καὶ ἡ λατρεία τῶν πρώτων αἰώνων ἀπορρέει ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς· αἱ χριστιανικαὶ εορταὶ ὑπῆρχαν αὐταὶ αἱ ἰουδαϊκαί, μετατραπέσαις ὑπὸ τοῦ νέου πνεύματος. Οὐδένα ἐξωτερικὸν θεσμόν ἵδρυσαν οἱ χριστιανοί· τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή, αἱ μεγάλαι τοῦ ἰουδαϊσμοῦ εορταί, ἐγένοντο ἀπλούστατα ἀποδεκταί, μεταβιβασθεῖσαι δὲ εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐρριζώθησαν παρ' αὐτῶν, μεταλαβούσαι ὅμως τῆς νοεῖας, τῆς ἡθικῆς καὶ εὐαγγελικῆς σημασίας τῆς νέας πίστεως. Πέπεισμαι ὅτι καὶ ὅπως ἀσχετῶς πρὸς τὰς ἡμερομηνίας οἱ χριστιανοὶ θὰ ἐτήρουν τὰς ἀρχαίας ἰουδαϊκὰς εορτὰς ὡς σύμβολα, ἐφ' ὧν ἤθελον ἀποθέσει τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ιδέαν, ἐπ' ἧλθον ὅμως σπουδαῖα τραγικὰ καὶ ἐνδοξα γεγονότα τοῦ Εὐαγγελίου ἀκριβῶς ὅτε ἐωρτάζοντο τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή τῶν Ἰουδαίων. Τὰ πάντα λοιπὸν συνέτρεχον ὅπως οἱ Χριστιανοὶ ἀποδεχθῶσιν ἀδιστακτικῶς τοὺς σεβαστοὺς τούτους τύπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τοὺς ὑπ' αὐτῶν μετουσιωθέντας· ἀλλ' ὁ ἰουδαϊσμός δὲν εἶχεν ὁμοίαν τοῖς Χριστουγέννοις εορτήν, οὐδεμίαν εἶχε κυρίως εἰπεῖν γενέθλιον ἐπετηρίδα, καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εὗρεν ἰουδαϊκὸν τύπον, πρὸς ὃν νὰ συνδέσῃ ἀκριβῶς καὶ χρονολογικῶς τὴν τοῦ Ἰησοῦ εορτήν, εἴπομεν δὲ ὅτι τοιοῦτου τινὸς τύπου οὐδὲ τὴν ἀνάγκην ἡσθάνετο ἄλλως.

Πρὸ πάντων ὅμως—καὶ ἐνταῦθα κεῖται ὁ κύριος λόγος τῆς βραδείας καθιερώσεως τῆς εορτῆς τῶν Χριστουγέννων—ἵνα εορτασθῇ ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, ἀνάγκη ἦν γὰρ γνωρίζωμεν τὴν ἡμέραν ταύτην, καὶ αὕτη ἀκριβῶς ἦν πάντῃ ἄγνωστος. Περὶ τοῦ ἀκαταλήπτου συστηρίου, ὅπερ ἐκάλυψε καὶ θὰ καλύπτῃ ἕσασιν τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, οἱ χριστιανοὶ ἦσαν κάλλιστα πεπεισμένοι· ἦτο γενικὴ γνώμη τοῦτο, καὶ κατὰ τὸν Ζ' δ' αἰῶνα, πολὺ μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς 25 δεκεμβρίου, ὁ ἐπίσκοπος Ἐδέσσης τῆς ἐν Συρίᾳ Ἰάκωβος τὸ δημόσιον ἐξέφραζεν αἰσθημα, λέγων ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὅτι κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ ἦτο βέβαιον μόνον ὅτι ἐγεννήθη νυκτός. Ἐκ τούτων κατανοεῖται ἡ βραδεὶα καθιέρωσις τῆς εορτῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως. Πῶς λοιπὸν ἐγεννήθη ἡ εορτὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ πῶς ἐπεκράτησεν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ ἡ 25 δεκεμβρίου;

Ἡ εορτὴ τῶν Χριστουγέννων εἶναι ἀπόρροια ἀνάγκης τῆς καρδίας καὶ ἀπαιτήσεως τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως. Οὐδὲν σεβασμιώτερον καὶ γλυκύτερον τοῦ ἀνατρέχειν εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνων, οἷς ἐπὶ διαφόροις λόγοις ὀφείλομεν δεικνύειν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην, διότι, ὅσῳ περισσώτερον κυριεύουσι τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ περισσώτερον εὐηργέτησαν ἡμᾶς, τόσῳ καὶ περισσώτερον εἶναι ἡμῖν προσφιλεῖς καὶ πολύτιμος ἡ

ἀνάμνησις τῆς γεννήσεώς των. Καὶ νὰ μὲν πάντοτε ἀγαπῶμεν αὐτούς, ὅμως ἔτι μᾶλλον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἑλευσίν των εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, φαίνεται ὅτι ἀνανεοῦνται τὰ αἰσθηματὰ ἡμῶν καὶ ἀποβαίνουνσι ζωηρότερα, εἶναι δὲ εὐάρεστον καὶ ἡδὺ καὶ σωτήριο νὰ ἐκφράσωμεν περιφανέστερον καὶ ἐξαιρετικώτερον κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐκείνην ἡμέραν τὴν ἡμετέραν εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην. Τοῦ σπουδαίου καὶ τρυφεροῦ τούτου αἰσθηματος ἐνεφορήθη ἡ Ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς, ἔχουσα ἀνάγκην νὰ ψάλῃ κατὰ τὴν γενέθλιον ἡμέραν τὴν δόξαν ἐκείνου, ὅστις τῇ ἔφερε τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν. Ἀφοῦ ἐορτάζει ἡδὴ τὰς ἐπετηρίδας τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τῶν μαρτύρων, συγχέουσα ἐνίοτε τὰς δύο ἡμέρας καὶ συγκινητικῶς ὀνομάζουσα ἡμέραν γεννήσεως τὴν τοῦ θανάτου, τοῦ ἐγκαινίζοντος τὴν νέαν ζωὴν, κατὰ μεῖζονα λόγον ἐπιθυμεῖ νὰ γεραίρῃ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἑλεύσεως ἐκείνου, ὅστις κατ' αὐτὴν εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἡ Ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἄφωνος, διότι ἔπρεπε νὰ καταρτίσῃ αἶνον. Τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς γεννήσεως τὴν ἀπαιτεῖ, τὴν θέλει.

Ἄλλ' εἶναι ἄγνωστος ἡ ἡμέρα αὕτη. Καὶ δυνατόν μὲν νὰ ὑπολογισθῇ τὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἡμέρα μένει ἄγνωστος ἡμῖν. Παράλογον νὰ ζητηθῇ χρονολογία τις, ἀφοῦ πᾶσα περὶ αὐτῆς πληροφορία ἔλλειπει· τοιαύτη δ' ἐρευνα εἶναι τί «περιεργότατον» κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία εὗρεται ἐνώπιον ἀνυπερβλήτου κατὰ χρονικὴν ἔννοιαν προσκόμματος, τὸ κώλυμα ὅμως τοῦτο ὑπερβαίνει καὶ προχωρεῖ ἐμφορουμένη ἀγίου θάρρους. Ἡ εὐσέβεια τῶν πιστῶν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἡμέρας ταύτης τῆς γεννήσεως, καὶ ἡ εὐσέβεια αὕτη θὰ καθιερώσῃ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἥτις θὰ ἐξέλθῃ τῆς καρδίας τῶν πιστῶν, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης, τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς στοργῆς αὐτῶν. Ἡ ἡμέρα αὕτη ἔσται τὸ σύμβολον, καὶ κατ' αὐτὴν θὰ αἰνῶται ὁ Ἰησοῦς καὶ ἡ πίστις τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ. Δὲν θὰ ἴναι κοινὴ τις, ὕλική καὶ ἀκριβὴς χρονολογία, οὐδὲ θὰ ὀρίζεται κατὰ τὴν δεξιὰν τοῦ μηνὸς ἢ ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Καίσαρος, ἀλλ' εἶναι ἡθικὴ χρονολογία, διότι πρόκειται περὶ εὐλαβοῦς συγκινήσεως. Ἡ ἡμέρα αὕτη δὲν εἶναι ἀπλὸς τις ἀριθμὸς, ἀλλ' ἀποτελεῖ μίαν ιδέαν, μίαν μεταρσίωσιν.

Πρώτῃ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία κατέστησε τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία μὲ τὴν βαθεῖαν καὶ ἀλληγορικὴν αὐτῆς ἀντίληψιν, μὲ τὴν ιδεωδὴ καὶ εὐρεῖαν αὐτῆς τάσιν, μὲ τὴν πλουσίαν καὶ ζωηρὰν αὐτῆς φαντασίαν. Ἡ ἡμέρα τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἔσται λοιπὸν τὸ εὐρύτατον καὶ τὸ μέγιστον τῶν συμβόλων, ὅσα ὑπῆρχαν ποτε. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τῆς νέας ἀνθρωπότητος, τῆς διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀναγεννηθείσης· εἶναι ὁ δεῦτερος Ἀδάμ. Ὁ πρῶτος Ἀδάμ ἔπραξε πρὸς ἀπώλειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δεῦτερος ἔλθων ἔπραξεν αὐτὸ πρὸς ἀνύψωσιν αὐτῆς· εἶναι πλήρης λοιπὸν ὁ παρὰλληλισμὸς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου Ἀδάμ. Ἀλλ' ὁ πρῶτος Ἀδάμ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἐπλάσθη τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἐβδομάδος τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὁ δὲ δεῦτερος Ἀδάμ, ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε λοιπὸν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἕκτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἐβδομάδος· ἄρα κατὰ τὸ τότε ἐν χρήσει καθ' ἅπασαν τὴν αὐτοκρατορίαν ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον τὴν ἕκτην ἡμέραν τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ ἔτους, τὴν 6 δηλονότι ἰανουαρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἀναφαίνεται ὁ δεῦτερος Ἀδάμ, ὁ «ἥλιος τῆς δικαιοσύνης» ἀνατέλλει, «ἐπιφαίνεται» ὁ αἰώνιος Λόγος. Λοιπὸν τὰ Ἐπιφάνεια τὴν 6 ἰανουαρίου εἶναι ἐν πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ ἡ εορτὴ τῆς ἐμφανείας, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἑλεύσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ παρανοήσωμεν τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τῶν Ἐπιφανείων· εἰσὶ ταῦτα τὰ Χριστούγεννα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Βραδύτερον ἐπιπροσετέθησαν ἕτεραι ιδέαι εἰς τὴν ἀρχέγονον τῶν Ἐπιφανείων ἐν πρώτοις ἡ ἀνάμνησις τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου, διότι διὰ τοῦ βαπτίσματος ὁ Ἰησοῦς εἰσῆλθεν ἀληθῶς εἰς τὴν διακονίαν τοῦ φάνη τοῖς πᾶσι, περιβεβλημένος τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν· ἔπειτα ἡ ἀνάμνησις τῆς λατρείας τῶν μάγων, μεταβληθέντων βασιλεῖς τῇ ἀλληγορικῇ ἐρμηνείᾳ περιχοπῆς τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς· αἱ ἐπουσιώδεις αὐταὶ ιδέαι δὲν πρέπει νὰ ἐπισκιάσωσι τὸν

χαρακτήρα τῶν Ἐπιφανείων, τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων, τῶν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς Χριστουγέννων.

Φυσικῶς ἐορτάζουσα τὴν ἐορτὴν ταύτην ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀπετύπωνεν αὐτῇ τὴν σφραγίδα τοῦ ἰδιαζόντος αὐτῇ πνεύματος. Φανταστικώτερα ὅσα καὶ ἀλληγορικώτερα, ἔτι δὲ καὶ ἐπιρρεπεστέρα πρὸς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας, ἔχεται προφρονῶς τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀοράτου τῶν πραγμάτων μέρους καὶ ἀποκαλύπτει πρὸ πάντων ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τὸ θεῖον στοιχεῖον οὕτως ὥστε σχεδὸν ἐκλείπει τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον. Τὰ Ἐπιφάνεια, λέξις μεστὴ μεγαλοπρεπείας καὶ ἤττον συγκινητικὴ ὅσα τῆς λέξεως τῶν Χριστουγέννων, σημαίνει τὴν περιφανῆ ἐκδήλωσιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δ' ἐπαρκῶς καὶ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ ἀμεσώτερον ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Αὕτη, ὅσα πρακτικώτερα καὶ μᾶλλον ὑποστατικῇ, ἐπιθυμεῖ ν' ἀσχυλῇ περὶ τὰ οὐράνια πράγματα, ἐφόσον ταῦτα ἐφαρμύζονται πρὸς τὸν γήινον βίον. Πρὸ παντὸς ἀπασχολεῖ αὐτὴν τὸ ἀνθρώπινον μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ· ὑποπτεῖ πάντας ἐκείνους, οἵτινες ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ κατὰσπῆσαι φανταστικώτερον τὸν Κύριον ἀφίνουν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ν' ἀπολεσθῇ ἐν φανταστικῷ ὁ κ ο χ τ ι σ μ ῳ, διὸ δὲν δύναται ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐορτὴν τῶν Ἐπιφανείων, πρῶτον ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐορτῆς ταύτης (αἱ μικροφιλοτιμίαι τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξαν ἀείποτε ζωηραί) καὶ δεύτερον ἐνεκα τῆς ὑπεράγαν μεγαλοπρεποῦς καὶ ὑπεράγαν φανταστικῆς αὐτῆς σημασίας. Ὅθεν θὰ ὑμνήσῃ καὶ αὕτη κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ καθιερώσῃ καὶ αὕτη τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀλλ' ἐξ ἀπόψεως μᾶλλον ἐπιγείου, συγκινητικώτερας καὶ ἀνθρωπινωτέρας, δὲν θὰ ἀναζητήσῃ αὐτὴν, ὡς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἐν τῇ μεγαλοπρεπείᾳ διὰ συμβόλων παραστάσει τῶν δογμάτων τῶν δύο τούτων πόλων τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ἀπωλείας δηλονότι καὶ τῆς σωτηρίας, τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ θὰ τὴν ἀναζητήσῃ ταπεινότερον, μᾶλλον πατροπραδότης καὶ ἀκριβῶς ἐν αὐταῖς ταῖς ὑποδείξεσι τῶν ἀρχαίων ἱερῶν βιβλίων. Κατ' αὐτὴν, εἰς προφῆτης προσέειπε βεβαίως τὴν ἡμέραν ταύτην τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, εἶπεν ὅτι πρὸς ἐσπέρας τῆς εἰκοστῆς τετάρτης ἡμέρας τοῦ ἐνάτου μηνὸς ἰδρῦθη ὁ αἰώνιος ναός, ὅπου προσήρχοντο στεγασθῆναι οἱ λαοί. Ὅντως ὁ Ἰσραὴλ ἐώρτασε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐορτὴν εὐγνωμοσύνης εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀνακαινισθέντος ναοῦ· ἀλλ' ὁ ἄλλῃθις, ὁ αἰώνιος ναός εἶναι αὐτός ὁ Ἰησοῦς. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἡμέραν δέον νὰ ἐορτασθῇ ἡ γέννησις ἐκείνου, ὅστις ἀνεκαίνισε πνευματικῶς τὸν ναὸν καὶ ὅστις μετεμόρφωσε τὸν ἀρχαῖον θεσμόν, ὥστε τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ ἐνάτου μηνὸς, ἥτοι, μετατρεπομένης εἰς τὸ σῆμα τῆς ἡμῶν ἡμερολογίου, τὴν εἰκοστὴν πέμπτην δεκεμβρίου, θὰ ἐορτάζῃ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατωτέρω θὰ ἐπανελάβωμεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς 25 δεκεμβρίου. Ὑπῆρχον λοιπὸν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα δύο ἐορταὶ τῆς γεννήσεως, ἀμφότεραι ὅσαι συμβολικαί, καὶ αἱ δύο αὗται ἐορταὶ εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἐκφρασίς τῶν δύο πνευμάτων, τῶν δύο μεγάλων ἀντιλήψεων τοῦ Εὐαγγελίου. Διὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐορτῆς τῶν Ἐπιφανείων, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῆς, ἐντείνεται τὸ οὐράνιον καὶ τὸ φανταστικὸν μέρος, ἡ δὲ τῆς δυτικῆς τῶν Χριστουγέννων προσηλοῦται εἰς τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἀδελφικὸν τοῦ Ἰησοῦ μέρος, καὶ ἐντείνεται τὸ ἐπίγειον καὶ ἱστορικόν. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐκφράζουσι τὸ αὐτὸ χριστιανικὸν αἶσθημα, ἀλλ' ἐκφράζουσιν αὐτὸ κατ' ἴδιον ἑκάτερα τρόπον. Ἀμφότεραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐδημιούργησαν θεσμὸν ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς αὐτάς ἀνάγκας τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁ θεσμὸς οὗτος φέρει τὸ ἰδιαζόν αὐτοῦ γνώρισμα. Τὴν 6 Ἰανουαρίου πρόκειται πρὸ πάντων περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ 25 δεκεμβρίου πρὸ πάντων περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔννοια καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μελέτης ταύτης κεῖνται ἀκριβῶς ἐν τῷ μεγάλῳ ἱστορικῷ γεγονότι, ὅπερ ἐπεβλήθη νὰ διαλευκάνω, ἥτοι ἐν τῇ ἰδρύσει τῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως, ἀπορροῦσης ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς καὶ ἀνταποκρινόμενης εἰς τὸ ἴδιον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως πνεῦμα.

Ἀνὲν εἶναι τόσον ἀπλῆ ἡ ἀρχὴ τῆς 25 δεκεμβρίου, ὅσον ἡ τῆς 6 Ἰανουαρίου, διότι οὐδεμία χωρεῖ ἀμφισβήτησις ὡς πρὸς τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῆς 6 Ἰανουαρίου, ἐνῶ, ὡς εἶδομεν, διὰ τὴν 25 δεκεμβρίου παραδεχόμεθα τὴν ἰουδαϊκὴν ἀρχὴν καὶ τὴν συμβολικὴν παράστασιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ναοῦ. Ὅμως καὶ ἑτεραι ἐξηγήσεις ἐδόθησαν διὰ τὴν 25 δεκεμβρίου, αἵτινες καὶ ἐνδιαφέρουσαι εἰσι καὶ ἀξίαν κέκτηνται καὶ ἀξίζουσιν ἐπομένως τὸν κόπον νὰ ἐξετασθῶσιν.

Ἐκ χρονολογικῆς ἀπόψεως κρινομένου τοῦ πράγματος, εἶδομεν ὅτι εἶναι ὅλως ἀθαίρετος ἡ χρονολογία τῆς 25 δεκεμβρίου, τῆς ἡμέρας τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅσης πάντῃ ἀγνώστου καὶ τοιαύτης διαμενούσης ἑσπεῖ, ἀφοῦ πᾶσα περὶ τούτου μαρτυρία ἠλλείπει. Ὡστε εἶναι συμβολικὴ ἡ ἡμερομηνία αὕτη. Διὰ τί λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἐξέλεξε τὴν 25 δεκεμβρίου καὶ οὐχὶ ἄλλην τινὰ ἡμέραν; Ὅποια τίς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς 25 δεκεμβρίου;

Κατὰ τινες, τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀναζητητέον ἐν τῇ εἰδωλολατρείᾳ, κατ' ἄλλους, ἐν ταῖς χριστιανικαῖς αἱρέσεσι, καὶ κατ' ἄλλους ἐπὶ τέλους, ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ.

Ὁμολογητέον ὅτι οἱ τὴν ἀρχὴν τῆς 25 δεκεμβρίου ἀνάγοντες εἰς τὴν εἰδωλολατείαν ἔχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ πολυαριθμώτερα καὶ τὰ αὐθεντικώτερα τῶν κειμένων, διότι οἱ εἰδωλόλατραι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους ἤγον τὰς χαρμωδέστερας αὐτῶν ἐορτάς, αἵτινες εὐχερῶς ἠδύναντο νὰ μετατραπῶσιν εἰς χριστιανικάς. Τὰ παρ' ἀρχαίοις Κρόνια ἀνεπόλουν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ὑπερῆγον ἐπὶ τινὰ τοῦλάχιστον χρόνον τὴν ἀνθρωπίνην ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα καὶ ἐξήλειπον πρὸς στιγμὴν τὴν ἀπόστασιν τοῦ κυρίου ἀπὸ τοῦ δούλου. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐλευσεως αὐτοῦ ἐπανήγαγε τὸν πνευματικὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ἀποδόους τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς δούλους καὶ ἀποκαταστήσας τὴν ἀρχὴν τῆς κοινῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς κοινῆς ἀνυψώσεως. Τὰ σιγίλα βραί, ἥτοι αἱ παιδικαὶ ἐορταί, τὰ στραῖνα, ἥτοι τὰ δῶρα, ὧν ἐνέπλησσαν αὐτά, καὶ τὰ δῶρα τῆς φιλίας, ἅτινα ἀντήλλασσον τότε καὶ ὧν τὴν χρῆσιν παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ψέγει ὁ Τερτυλλιανός, αἰτιώμενος αὐτοὺς ὡς μετέχοντας καὶ τῶν παρ' εἰδωλόλατραις ἐορτῶν, πᾶσαι αὗται αἱ δημῶδεις ἐκδηλώσεις ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ εἰς τὰ Χριστούγεννα.

Κατ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τοῦ χρόνου, τὴν 24 καὶ 25 δεκεμβρίου ἐορτάζετο ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἡλίου, Dies natalis invicti solis, μετατραπέψα βραδύτερον εἰς ἐορτὴν τοῦ αὐτοκράτορος· ἦτο ἡ ἐορτὴ τῆς μικροτέρας ἡμέρας, τοῦ νέου καὶ ἐπομένως τοῦ ἰσχυροτέρου ἡλίου, τοῦ χειμερινοῦ ἡλιοστασίου. Φαίνεται ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐώρταζον τὴν ἐορτὴν ταύτην ἢ μετεῖχον αὐτῆς κατὰ τὴν μορφήν τοῦ μανιχαίου Φαύστου. Ἀκριβῶς δ' ἐπὶ τῇ ἐορτῇ ταύτῃ οἱ χριστιανοὶ παρεδέχθησαν, φαίνεται, εἰδωλολατρικὰς τινὰς ἰδέας καὶ συνηθείας κατὰ τὰ παράπονα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Λέοντος τοῦ μεγάλου.

Τοῦτο συνέβαινε, διότι ἡ δόξ ἦτο ὀλισθηρὰ, εὐνόητος δὲ καὶ ἐπαγωγὴς ἡ ἀλληγορία. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι καὶ ὁ ἥλιος τοῦ ἡθικοῦ κόσμου· ἔρχεται, ὅπου καὶ ἡμέραι εἶναι ζοφερώτεραι, ὅπου τὸν περιβάλλει τὸν κόσμον ὁ ζόφος τῆς εἰδωλολατρίας. Καὶ ὄντως οἱ ἀμεσώτεροι ὑπαινιγμοὶ ἀπαντῶσιν οὐ μόνον ἐν τοῖς ρητορικοῖς σχήμασι τῶν ἱεροκηρύκων, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς ᾠσμασιν, ἅτινα εἰσιν ἡ λυρική καὶ συγκεκινημένη ἐκφρασίς τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναγνωσθήτωσαν ὁ ΙΑ' ὕμνος τοῦ Προυδεντίου καὶ τὸ ΙΖ' ᾠσμα Παυλίνου τοῦ ἐκ Νόλης.

Ἀπέναντι τοιούτων προτεγγίσεων, λέγουσιν οἱ ὁπαδοὶ τῆς γνώμης, ἦν ἐκτίθημι, δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ σκεφθῇ τις ὅτι ἡ εἰδωλολατρικὴ ἐορτὴ ἀσυναίσθητως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν καὶ ὅτι ἐν τῷ παλαιῷ τύπῳ, ὃς ἄλλως ἦν κατάλληλος, ἐτέθησαν νέαι καὶ εὐαγγελικαὶ ἰδέαι; Τοιουτοτρόπως τὰ Χριστούγεννα ὑποκατέστησαν μίαν τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐορτῶν καὶ ἀντετάχθησαν κατ' αὐτῶν, ἐξ ἐνός διὰ νὰ ἐμποδισθῇ ὁ χριστιανικὸς λαὸς νὰ μετάρχηται τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐορτῶν, ἐξ ἄλλου δὲ ἐν ἀνυψωθῇ βαθμίδῳ ὁ εἰδωλόλατρης εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἐορτάσιν τῆς χριστιανικῆς ἐορτῆς.

Τοῦτο, ὡς μοι φαίνεται, ἦν λίαν ἐπικίνδυνον παιγνίδιον, καὶ μὴ πρὸς κακοφάνισμὸν τῶν συνηγόρων τῆς γνώμης ταύτης, καθόσον ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἠδύναντο τοιουτοτρόπως νὰ παρασυρθῇ εἰς ὀλεθριωτάτην σύγχυσιν. Τὰ διδόμενα τῆς ἱστορίας ἀντίκεινται τελείως κατὰ τοσοῦτο

δεξιᾶς τακτικῆς· κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἔρκει ἐν ἔθιμον νὰ ἦτο τῶν ἐθνικῶν διὰ νὰ ἀπορροφηθῇ μετὰ φρίκης. Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἡθῶν ἦτο πλήρης. Ὁ Εἰρηναῖος λέγει ἡμῖν ὅτι τὸ πρῶτον δείγμα τῶν ἐναντίων καὶ τῶν αἰρετικῶν ἦτο ὅτι ἀπεδέξαντο συνηθείας τινὰς τῶν ἐθνικῶν. Ὁ μακρινὸς Φαῦστος, ὅστις κατηγορεῖ τοὺς Χριστιανούς ὡς ἐορτάζοντας τὰ ἡλιοστάσια, οὐδαμῶς ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ἐὰν συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ μεταβάλλωσι τὴν ἐορτὴν ταύτην εἰς χριστιανικὴν. Λέων ὁ μέγας διαμαρτύρεται κατὰ τῶν ἐννοιῶν τῶν ἐθνικῶν. ὡς οἱ χριστιανοὶ θέτουσιν εἰς τὴν ἐορτὴν τῶν Χριστουγέννων, καὶ ἐν ἐτέρᾳ περικοπῇ ἐν τῷ ἐβδόμῳ λόγῳ λέγει ἡμῖν ὅτι, ἀντὶ νὰ οὐλῇσιν οἱ πιστοὶ νὰ μεταβάλλωσι τῶν ἐθνικῶν τὰς ἐορτάς εἰς χριστιανικάς, ἐκ τούναντίου διήρχοντο τὰς ἡμέρας ταύτας ἐν νηστείᾳ καὶ μετανόᾳ πρὸς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν εἰδωλολατρικῶν τούτων συνηθειῶν. Καὶ ναὶ μὲν βραδύτερον, μετὰ τὸν Δ' αἰῶνα, αἱ σχέσεις τῶν ἐθνικῶν πρὸς τὸν χριστιανισμὸν μετεβλήθησαν οὐσιωδῶς, διότι ὑπάρχει μετὰ τῶν δύο θρησκευμάτων διεισδυτικόν, τι ὡς πρὸς τὰ ἔθνη καὶ τὰς συνηθείας, ἀλλὰ τὰ Χριστοῦγεννα ἔχουσι τὰς ρίζας αὐτῶν ἐν τοῖς προγενεστέροις αἰῶσιν, ὅποτε ἦτο φοβερὰ ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο θρησκειῶν. Ὡστε ἀποβαίνει δυσχερὲς νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ 25 δεκεμβρίου κατ' ἀρχὰς ἐπήγαγεν ἀπὸ τῶν ἐορτῶν τῶν ἐθνικῶν.

Δὲν μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ γνώμη τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ἡ 25 δεκεμβρίου ἀπέρρευεν ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν αἱρέσεων, διότι κατὰ πρῶτον πᾶν ἔθιμον, προσερχόμενον ἔκ τινος αἱρέσεως, ἦτο ὑποπτον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπερρίπτετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μικρὰ γνωστικὴ αἵρεσις τῶν Βασιλειδιανῶν ἐώρτασε κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα πρώτῃ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως, τὰ Ἐπιφάνεια, καὶ ἡ συνήθεια αὕτη εἰσῆλθεν εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν. Τοῦτο ὅμως ἀντίκειται εἰς πάντα τὰ ἱστορικὰ διδόμενα, καθόσον τούναντίον πάντες ὅλας τῆς Ἐκκλησίας οἱ θεσμοὶ προὐκλήθησαν ἐκ πνεύματος ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς αἱρέσεως. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς ἱστορικῆς ταύτης ἀρχῆς ἐδράζεται ἡ γνώμη, καθ' ἣν τὰ Χριστοῦγεννα συνέστησαν ὡς ἀντίθεσις, ὡς ἀντίφασις κατέναντι τῆς αἱρέσεως. Ὡς οὖν οἱ Μανιχαῖοι δὲν ἡγάπων τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως καὶ νωθρῶς ἐώρταζον ταύτην, Tepidissima celebratio. Ὡσαύτως καὶ οἱ Δονατισταὶ ἐν Ἀφρικῇ. Οἱ δὲ Πρισκιλλιανῖται ἐνήστευον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀντὶ νὰ συντάσσωνται τῇ κοινῇ χαρᾷ.

Ἀπέναντι τῶν αἰρετικῶν τούτων κομμάτων ἡ Ἐκκλησία ἐβεβαίωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως. Τοῦτο εἶναι πράγματι ἐπιβεβαιωμένον ὑπὸ τῆς ἱστορίας γενικῇ τῷ τρόπῳ. Ἡ Ἐκκλησία ἐπέτεινε τὰς βεβαιώσεις αὐτῆς καὶ τοὺς θεσμοὺς ἀπέναντι τῶν αἱρέσεων. Ἰδίᾳ τὸ σύμβολον τῶν Ἀποστόλων ἐξεπονήθη βαθμυδὸν ἐπὶ πέντε αἰῶνας, ἵνα βεβαιωθῇ καλῶς τὸ ἱστορικὸν στοιχεῖον τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πάσης γνωστικῆς ἢ ἄλλης τινὸς αἱρέσεως. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀπασχολοῦντι ἡμᾶς εἰδικῷ ζητήματι ἐλλείπουσιν αἱ μαρτυρίαι, καὶ δὲν δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὸν ἄμεινον δεσμὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστοῦγεννων καὶ τῆς προόδου τῶν αἱρέσεων, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀληθεστάτης ταύτης ἀντιθέσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς αἱρέσεως οὐδὲν μανθάνομεν τὸ ἀκριβὲς περὶ τῆς χρονολογίας αὐτῆς τῆς 25 δεκεμβρίου.

Τὴν γνώμην ὅμως, καθ' ἣν ἡ 25 δεκεμβρίου ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, δεόν νὰ ἀποδεχθῶμεν πρῶτον διότι ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης συνηγορεῖ τὸ μέγα γεγονός ὅτι πάντες οἱ χριστιανοὶ θεσμοὶ ἀπορέουσιν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, καὶ διότι ἀκόμη τοιοῦτος τρόπος συνᾶδει τῷ πνεύματι τῆς Ἐκκλησίας, προτιμώσης νὰ ἔχῃται μεμακρυσμένης τινὸς παραδόσεως καὶ θετικοῦ τινος κειμένου. Ἡ δυτικὴ ἐκκλησία εἶχεν ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐπαλήθευσιν τῶν διαφόρων προφητειῶν, ἐὰν δὲ ὑπῆρχε κενὸν τι ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ, ἐπλήρουν τοῦτο διὰ τῶν προφητειῶν, ἰσχυριζομένη ὅτι κατ' ἀνάγκην συνέβη ὅ,τι προελέχθη καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε ρητὴ μνεία τοῦ γεγονότος. Τέλος δὲ καὶ πρὸ πάντων ἡ ἰουδαϊκὴ ἀρχὴ δίδει ἀκριβῆ χρονολογίαν, τὴν 25 δεκεμβρίου, τὴν ἐξάγνισιν τοῦ ναοῦ διὰ τὴν 24ην ἡμέραν τοῦ ἐνάτου μηνός. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρξε πάντοτε μεγάλη ἰουδαϊκὴ ἐορτὴ ἐπὶ Ζοροβάβελ καὶ βραδύτερον ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων· ἐορτάζετο δὲ ἐν μεγάλῃ χαρᾷ τὸ ἐσπέρας

καὶ τὴν νύκτα τοῦ ἐνάτου μηνός Κισλὲβ, ἦτοι τὴν εἰκοστὴν πέμπτην ἡμέραν κατὰ τὸν ἰουδαϊκὸν τρόπον τοῦ λογίζεσθαι τὸν χρόνον, τῆς ἐσπέρας ἀνηκούσης εἰς τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Παντοσεδεῖς διαχύσεις καὶ γενικαὶ καὶ ἰδιαίτεραι φωτοχυδαίαι ἐβεβαίουν τὴν γενικὴν εὐθυμίαν, ἦτο δὲ ἡ ἐορτὴ τῆς ἱερᾶς νυκτός, ἡ Χανούκα. Ὡστε ἡ Χανούκα ἦτο ἡ ἐορτὴ τῶν φώτων, ὅπου δὲ οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν διεσπαρμένοι, ἡ ἐπίσημος αὕτη ἡμέρα κατεῖχε σπουδαίαν θέσιν. Διὰ τοὺς Ἰουδαίους τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ νισάν καὶ τοῦ ἀπριλίου συμπίπτοντος, ἡ Χανούκα ἐπιπτε τὴν 24 δεκεμβρίου πρὸς ἐσπέρας, ἦτοι τὴν 25 δεκεμβρίου. Ἡ ἐορτὴ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὕλικου ναοῦ ἔσται ἡ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἡθικοῦ ναοῦ, τῆς γεννήσεως δηλονότι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θὰ εἴπῃ τις ἴσως κατὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀρχῆς προσάγων τὴν βραδεῖαν καθιέρωσιν τῶν Χριστοῦγεννων, ἐνῷ παρουσιάζονται εὐθὺς τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή· τὴν ἀντίρρῃσιν ὅμως ταύτην προλαμβάνουσιν αἱ ἐξηγήσεις, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ταύτης ἔδωκα. . . . Εἰς τὸ συμπέρασμα μου δὲν καταλήγω μετ' ἰνδοϊασμοῦ ὑπὲρ τῆς ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς τῆς 25 δεκεμβρίου, ἀν καὶ δὲν ἀποκροῶ τοὺς ἄλλους λόγους. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντες οἱ θεσμοὶ ἔχουσι περιπλόκους αἰτίας.

Τίνοι τρόπῳ συναντῶνται αἱ δύο ἐορταὶ τῆς γεννήσεως, ἡ ἀνατολικὴ ἐορτὴ τῆς 6 ἰανουαρίου, τὰ Ἐπιφάνεια, καὶ ἡ δυτικὴ ἐορτὴ τῆς 25 δεκεμβρίου, τὰ Χριστοῦγεννα, καὶ πῶς ἐπεκράτησεν ἐπὶ τέλους ἡ δυτικὴ ἐορτὴ, τοῦτο ἐξεταστὸν νῦν.

Εἶναι θετικὸν ὅτι πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὰ Ἐπιφάνεια ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐορτάζοντο ἐν Ἀνατολῇ, ὡς τὰ Χριστοῦγεννα ἦσαν γνωστὰ καὶ ἐορτάζοντο ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' αἱ ἐορταὶ αὗται δὲν ἦσαν ἀκόμη καθ' ὁλοκληρίαν παραδεκταί, τακτικά καὶ ὁμοιομόρφως ἀποκατεστημένοι. Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος συμβαίνει ἄλλως· τότε αἱ δύο ἐορταὶ ἦσαν τέλει ἀποκατεστημέναι ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκαστῇ χώρᾳ καὶ ἐπομένως συναντῶνται ὡς τὰ δύο πνεύματα, ἄτινα ἐκφράζουσιν. Ἡ κίνησις καὶ ἡ πορεία τῶν δύο ἐορτῶν εἶναι περίεργος καὶ ἀξία μελέτης· ἡ μία, τὰ Ἐπιφάνεια, χωρεῖ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὴν Δύσιν, ἡ δὲ, τὰ Χριστοῦγεννα, κυρίως εἰπεῖν, χωρεῖ ἐκ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Πρέπει νὰ συμβουλευθῶμεν ἐνταῦθα ὡς κύριον μάρτυρα τὸν Χρυσόστομον, ὅστις εἶναι ὁ μᾶλλον ἐγγὺς τῶν γεγονότων καὶ ὅστις ἀφθονεῖ λεπτομερειῶν. «Παρ' ἡμῖν, λέγει, πρώτη ἐορτὴ εἶναι τὰ Ἐπιφάνεια.» Ἐν Ἀνατολῇ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα τὰ Ἐπιφάνεια ἦσαν μεγάλη ἐορτὴ, καὶ ὅταν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Δύσιν, δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἄνευ δυσχερειῶν, καθόσον ζωηραὶ ἡγέρθησαν ἐνστάσεις, τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀγνώστου οὐσης. Ἐν τούτοις καὶ ἄνευ βραδυτήτων ἡ ἀνατολικὴ ἐορτὴ εἰσάγεται εἰς τὴν Δύσιν. Πρώτη ρητὴ μνεία περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς ἐπισήμου ταύτης ἡμέρας ἐν τῇ Δύσει ἀνάγει ἡμᾶς εἰς τὸ 360 περίπου μ. Χ. Διηγεῖται ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλίνος ἐν τῇ περὶ Πεντηκοστῆς ὁμιλίᾳ αὐτοῦ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς, εὐρισκόμενος ἐν Οὐδίνῃ, ἐώρτασε τὰ Ἐπιφάνεια ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ. Βεβαίως δὲν εἶχεν εἰσέτι εἰσχωρήσει εἰς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως, πρώτη δὲ ἡ Οὐδίνῃ καὶ αἱ ὄχθαι τοῦ ποταμοῦ ἐλάμβανον διὰ τῆς Μεσογείου πάντα τὰ ἐξ Ἀνατολῆς προϊόντα καὶ πάσας τὰς ἰδέας. Αἱ σχέσεις ἦσαν συχνόταται μετὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας.

Ἐν τῇ Δύσει τὰ Χριστοῦγεννα τῆς 25 δεκεμβρίου ἦσαν γνωστότατα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα καὶ ἐορτάζοντο μετὰ μεγάλης προθυμίας. Ὁ Ἀμβρόσιος διηγεῖται ὅτι ἐπὶ τοῦ πάπα Τιβερίου περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Μαρκέλλα ἀπήγγειλεν εὐχὰς καὶ ἐκάρη μοναχῇ. Ἡ τελευταῖα ἐγένετο τὴν 25 δεκεμβρίου καὶ ὁ ρωμαϊκὸς ἐπίσκοπος εἶπε τότε τῇ νεοφύτῃ: «Βλέπεις πόσον πλῆθος συνηθροίσθη διὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ νυμφίου σου;» Τὰ Χριστοῦγεννα ἔφθασαν βραδέως ἐκ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἀμέσως ἐγένοντο ἀποδεκτά. Ἐν λόγῳ κηρυχθέντι ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 386 τὴν 25 δεκεμβρίου ὑπὸ τοῦ Χρυσόστομου λέγει οὗτος θετικῶς ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἀνατολῇ ἀπὸ δέκα ἐτῶν. «Ἀπὸ δέκα ἐτῶν γνωρίζομεν τὴν ἐορτὴν ταύτην». Προκειται περὶ τῆς 25 δεκεμβρίου, περὶ τῆς ἐορτῆς δηλαδὴ ὑπὸ τὸν δυτικὸν αὐτῆς τύπον, ὁ δὲ μέγας ρήτωρ ἐξαίρει τὴν ἐορτὴν ταύτην, ἐπιθυμῶν νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ νὰ ἐορτάζηται. Εἶναι, λέγει

«ἡ μήτηρ πασῶν τῶν λοιπῶν, καθόσον πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπορρέουσιν ἐξ αὐτῆς». Ἡ ἐορτὴ αὕτη, ἂν καὶ νέα, ἔλαβε θέσιν ἐν ταῖς μεγίσταις, καὶ ἀπόδειξις εἶναι ἡ μεγάλη συρροὴ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν τελετὴν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἐνστάσεις, τῶν μὲν θεωρουμένων αὐτὴν νέαν, τῶν δὲ ἐκ τοῦναντίου ἀναγόντων αὐτὴν εἰς ἀρχαίω-
τατον χρόνον καὶ ἰσχυρίζομένων, καθὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει. Ὡ-
ρίς ν' ἀναλαμβάνη τὴν ἐπεθεβαίωσιν τῆς μαρτυρίας, ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη
ἦτο γνωστὴ ἐκ μακροτάτου καὶ «ἐορτάζετο ἀπὸ Θοράκης μέχρι Γαδεί-
ρων». Τὰ Χριστούγεννα τῆς Δύσεως εἰσχωροῦσι μεγάλως εἰς Ἀνατολὴν,
ἐνῷ τὰ Ἐπιφάνεια εἰς τὴν Δύσιν μετὰ ἐλάσσονος σπουδῆς. Ἐνιαχοῦ
ἀντὶ τὰ ἐορτάζωσι τὰς δύο ἐορτάς, ἐορτάζουσι μίαν συγχέοντες αὐτάς,
ἀλλὰ καὶ ὅτε, ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ σχεδὸν πανταχοῦ, αἱ
δύο ἐορταὶ ἔμειναν ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἐορτάσαν κατὰ τὸν
χρόνον αὐτῶν τὰ Χριστούγεννα καὶ τὰ Ἐπιφάνεια. Ἀλλὰ τότε τὰ Ἐ-
πιφάνεια δὲν ἴσαν ἀμέσως ἡ ἐορτὴ τῆς γεννήσεως, διετήρησαν τὰ πρό-
σθετα αὐτῶν στοιχεῖα, τὴν ἀνάμνησιν τῆς λατρείας τῶν Μάγων καὶ τὴν
ἀνάμνησιν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Ἰωάννου, σχεδὸν ὡς συμβαίνει παρ' ἡ-
μῖν σήμερον.

Τὰ Χριστούγεννα τῆς 25 δεκεμβρίου ἐπεκράτησαν ἐν τῷ χριστιανι-
κῷ κόσμῳ, οἱ δὲ λόγοι οὗτοι εἶναι τόνον καταπληκτικοί, ὥστε δὲν ὑπαρ-
χει ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐκθέσωμεν. Ἐν πρώτοις, ἐὰν ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐορτῇ
τῶν Θεοφανείων μεγαλοπρεπεστέρᾳ συμβολικῇ παράστασις, ἐν τῇ τῶν
Χριστουγέννων ὑπῆρχε στοιχεῖον ἀνθρωπινωτέρας φύσεως καὶ συγκινητι-
κώτερον. Ἐπειτα αἱ Ἐκκλησίαι, αἵτινες παρεδέχθησαν τὰ Χριστού-
γεννα, ἴσαν πολυαριθμότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἄλλως δὲ πρὸς τὴν Δύσιν
ἐχώρει ὁ χριστιανισμός. Πᾶσαι αἱ νεοτελεῖς ἐκκλησίαι ἴσαν δυτικά
καὶ παρεδέχοντο ἀδιστακτικῶς τὰ Χριστούγεννα.

Τοιοιουτρόπως μέγα γεγονός προκύπτει ἐκ τῆς ἱστορίας, ὁ θεσμός
ὑπὸ διπλοῦν τύπον, ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν, τῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως
τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ δύο τύποι συναντῶνται καὶ συμπλέκονται. Ἀνὰ τὸν μέ-
σον αἰῶνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰ Χριστούγεννα συντη-
ροῦσι τὸν μεταδοτικὸν καὶ φαιδρὸν χαρακτῆρα. Αἱ σημεριναὶ συνήθειαι,
οἰκογενειακαὶ ὁμηγύρεις, δῶρα πρὸς τὰ τέκνα καὶ δένδρα τῶν Χριστου-
γέννων εἶναι ἐκδηλώσεις, ἀπορρέουσαι ἐκ τοῦ βαθέως καὶ τρυφεροῦ αἰ-
σθηματός, τὸ ὅποιον ἡ Ἐκκλησία ἔθηκε καὶ θὰ θέτῃ πάντοτε εἰς τὴν
ἐπέτειον ταύτην ἐορτὴν. Ἡ συμβολικὴ αὕτη τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ
ἡμέρα θὰ προκαλῇ πάντοτε τὴν παγχόσμιον εὐγνωμοσύνην.

ΤΟ ΕΤΟΣ

ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Σκύθης μοναχός, Διονύσιος ὁ Μικρὸς λεγόμενος, ἀββὰς μονα-
στηρίου τινὸς ἐν Ρώμῃ, ἀποθανὼν τῷ 556, καθώρισε τὴν γέννη-
σιν τοῦ Ἰησοῦ τῷ ἔτει 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης καὶ 4714 τῆς ἰου-
λιανῆς περιόδου. Ἡ χρονολογία αὕτη γενικῶς ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν
Χριστιανῶν ἐγένετο καὶ σήμερον ἐτι ἐν χρήσει ὑπάρχει ἀπὸ δύο
ὁμῶς αἰῶνων ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐσφαλμένη, καὶ οὐδεὶς σήμερον ἱστο-
ρικὸς ὑπάρχει μὴ ἀποδεχόμενος ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη τρία τοῦ-
λάχιστον ἢ τέσσαρα ἔτη πρότερον.

Εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τέσσαρα σπουδαῖα διδόμενα,
ἐξ ὧν δυνατόν νὰ ὁρίσωμεν ὡς ἐγγίστα τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως
τοῦ Ἰησοῦ.

1. Κατὰ τὸν Ματθαῖον, ἐν κεφαλαίῳ Β' εἰς ἀφ' 1 (Πρὸς Λουκ.
Α', 5 καὶ Ματθ. Β', 22), ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς βασιλείας
Ἡρώδου τοῦ βασιλέως.

2. Κατὰ τὸν Λουκᾶν (Β', 1), ἐγεννήθη κατὰ τὴν ἐπὶ Αὐγούστου
ἀπογραφὴν τῆς Ἰουδαίας.

3. Κατὰ τὸν Ματθαῖον (Β', 2, 16), ἀστὴρ ἐπεφάνη τοῖς Μάγοις
ἐν Ἀνατολῇ καὶ προῆγεν αὐτοὺς ἕως οὗ ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ
παιδίον.

4. Κατὰ τὸν Λουκᾶν τέλος (Γ', 23), ὁ Ἰησοῦς ὅτε ἐβαπτίζετο
ἦν τριακονταετής.

Προσεκτικὴ μελέτη τῶν διδομένων τούτων ἀναγκάζει νὰ καθο-
ρίσωμεν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ ἔτος 746 καὶ πρὸ
τοῦ ἔτους 751 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης· διότι ἡ μὲν τῆς Ἰουδαίας
ἀπογραφὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη πρὸ τοῦ ἔτους 747 τὸ ταχύ-
τερον, ὁ δ' Ἡρώδης ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 750—751.

§. 1. Τὸ ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου.

Αἱ περὶ τούτου πληροφορίες τοῦ Ἰωσήπου εἰσὶν ἀκριβέστα-
ται. Ἐκ τε τῆς Ἰουδαϊκῆς αὐτοῦ Ἀρχαιολογίας (ΙΖ', 8, 1, 6, 10)
καὶ ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου (Α', 33, 8) προκύπτει ὅτι ὁ Ἡρώ-
δης ἐτελεύτησε 37 ἔτη μετὰ τὸ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου, δι' οὗ
ἀνηγورεύθη βασιλεὺς, καὶ 34 ἔτη μετὰ τὴν πραγματικὴν ὑπ' αὐ-
τοῦ κατοχὴν τῆς ἐξουσίας.

Τὸ ψήφισμα τῆς Συγκλήτου ἐξεδόθη ἐπὶ τῇ κοινῇ αἰτίσει τοῦ
Ὀκταβίου καὶ Ἀντωνίου, ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι οἱ δύο ἀντίκλητοι διπλ-
λαγμένοι τότε ἦσαν· ἐπειδὴ δὲ ἡ μόνη διαλλαγὴ αὐτῶν ἐγένετο,
κατὰ Δίωνα τὸν Κάσσιον (48, 28), ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Φουλδίας,
ἦτοι ἐν ἔτει 714 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἐπόμενον ὅτι κατὰ τὸ ἔτος
τούτου δέον νὰ ὁρισθῇ ἡ ἀναγόμενσις τοῦ Ἡρώδου ὡς βασιλέως
τῆς Ἰουδαίας, τῆς δὲ βασιλείας αὐτοῦ ἐπὶ 37 παραταθείσης ἔτη,
ὁ θάνατος αὐτοῦ συμπίπτει τῷ ἔτει 750—751.

Καίτοι ὁ Ἡρώδης ὠνομάσθη βασιλεὺς διὰ τοῦ ψηφίσματος
τῆς Συγκλήτου τῷ 714, τὴν ἀρχὴν ὁμῶς κατέλαβε μόνον ἀφοῦ
κατεκτίσαστο τῇ βοηθείᾳ τῶν Ρωμαίων τὸ βασίλειον, νικῆσας τὸν
Ἀντίγονον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ. Ἡ ἥττα αὕτη τοῦ Ἀντι-
γόνου καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο πάλιν τρία μετὰ
τὸ ψήφισμα ἔτη, τῷ ἔτει 717 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, καί, ὡς ὁρθῶς
ὁ Ἰωσήπος λέγει, τὸν τρίτον μῆνα Σιδᾶν (ἰούνιον ἢ ἰούλιον). Τὰ
τριακοντατέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας, ἅπερ προσμετρεῖ τῷ Ἡρώ-
δῃ ὁ Ἰωσήπος, ἄγουσι καὶ αὐτὴς ἡμᾶς εἰς τὸ ἔτος 750—751.

Προκειμένου περὶ τῆς ἀκριθείας τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἰου-
δαίου ἱστορικοῦ ἀριθμῶν, παρατηροῦμεν ὅτι, κατὰ τὴν συνήθειαν
τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἀριθμεῖ τὰ ἔτη τῶν ἡγεμόνων ἀπὸ τοῦ μηνὸς
Νισάν, ὥστε μία ἡμέρα πρὸ τῆς 1 τοῦ Νισάν ἢ μετ' αὐτὴν ἰσο-
δυναμεῖ πρὸς ἓν ὅλον ἔτος.

Ἡ διάρκειά καὶ τὸ τέλος τῶν βασιλείων τῶν τριῶν τοῦ Ἡρώ-
δου ὑτὼν ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτὸ πόρισμα.

Ὁ Ἀρχέλαος ἐκβάλλεται καὶ ἐξορίζεται τὸ δέκατον ἔτος τῆς
βασιλείας αὐτοῦ, ἦτοι ἐν ἔτει 759· διεδέξατο ἄρα τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ τῷ 750—751. Φίλιππος, ὁ τετράρχης τῆς Ἰτουρίας καὶ
Τραχωνίτιδος, ἀποθνήσκει κατὰ τὸ 37 ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ,
τὸ ἔτος 786 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης· ἐβασίλευσεν ἄρα τῷ ἔτει 750—
751 ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἡρώδου. Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας, ὁ τε-
τράρχης τῆς Γαλιλαίας, ἐξωρίσθη εἰς Οὐιέννην τῆς Γαλατίας
μετὰ βασιλείαν τεσσαράκοντα τριῶν ἐτῶν ἐν ἔτει 793 ἀπὸ κτί-
σεως Ρώμης. Ἄρα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ συμπί-
πτει τῷ 750—751.

Ἡ ἀστρονομία, ἀρωγὸς τῇ ἱστορίᾳ προσερχομένη, παρέχει
πᾶσαν βεβαιότητα καὶ ἀκριβείαν εἰς τὸν χρόνον τῆς τελευτῆς
τοῦ Ἡρώδου. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν
μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου (Ἀρχαιολ. ΙΗ', 6, 4), ἐκλειψὶς σελήνης,
οἱ δ' ἀστρονομικοὶ ὑπολογισμοὶ καταδεικνύουσιν ἀκριβέστατα
(Ideler, Handbuch. d. Chronolog.) ὅτι πράγματι ἐκλειψὶς ὁρατὴ ἐν
Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 μαρτίου ἀπὸ
τῆς μᾶς ὥρας καὶ ὀκτὼ λεπτῶν μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας καὶ
δώδεκα λεπτῶν. Ἡ πανδέλνυσις τῆς 15 τοῦ Νισάν συνέπιπτε
κατὰ τὸ ἔτος 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης τῇ 12 ἀπριλίου. Ἐὰν λοιπὸν
ὁ Ἡρώδης ἀπέθανε, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, μετὰ 7 ἢ 8 ἡμέρας, ὁ θά-
νατος αὐτοῦ καθοριστέος εἰς τοὺς μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 750 μῆνας.

§. 2. Ἡ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ Αὐγούστου ἀπογραφὴ.

Κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἡ ἐν Βηθλεὲμ γέννησις τοῦ
Χριστοῦ συμπίπτει γενικῇ ἀπογραφῇ διαταγείσῃ ὑπὸ Αὐγούστου
καὶ γενομένη ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Κυρινίου. Τὴν γενι-
κὴν ταύτην ἀπογραφὴν ἠρνήθησάν τινες, καὶ ὁ τρίτος εὐαγγε-
λιστὴς κατηγορεῖται ὅτι διὰ δεινοῦ ἀναχρονισμοῦ συνέχευε ταύτην
μετὰ τῆς γενομένης μετὰ μίαν δεκαετίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κυρι-